

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГІСТРАТУРИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

УДК 378.046 (477) (045)

Вікторія Ромашенко, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри освітнього менеджменту та педагогіки
Маріупольського державного університету

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГІСТРАТУРИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

У статті висвітлено етимологію та досліджено генезу поняття “магістр” для усвідомлення статусу магістра в сучасній системі неперервної професійної освіти. Автором розглянуто та проаналізовано усталені пояснення походження та змістового значення концепту “Магістр”. Проаналізовано розвиток магістратури в Україні протягом давнього (XVII – XIX ст.) і сучасного (кінець XX – початок XXI ст.) періодів. Розглянуто та проаналізовано нормативно-правову базу вищої освіти України, виділено місце магістратури у системі вищої освіти України.

Ключові слова: магістр, магістратура, університет, нормативно-правова база вищої освіти.

Лит. 13.

Виктория Ромашенко, кандидат педагогических наук,
старший преподаватель кафедры образовательного менеджмента и педагогики
Марипольского государственного университета

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ МАГИСТРАТУРЫ: ОТ СРЕДНЕВЕКОВЬЯ К НАСТОЯЩЕМУ

В статье проанализирована этимология и генезис понятия “магистр” для осознания статуса магистратуры в современной системе непрерывного профессионального образования. Автором рассмотрены и проанализированы устоявшиеся объяснения происхождения и содержательного значения концепта “Магистр”. Проанализировано развитие магистратуры в Украине в течении древнего (XVII – XIX ст.) и современного (конец XX – начало XXI ст.) периодов. Рассмотрена и проанализирована нормативно-правовая база высшего образования Украины, определено место магистратуры в системе высшего образования Украины.

Ключевые слова: магистр, магистратура, университет, нормативно-правовая база высшего образования.

Victoria Romashenko, Ph.D. (Pedagogy),
Senior Lecturer of the Education Management and Pedagogy Department
Mariupol State University

THE MAIN STAGES OF THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF MAGISTRACY: FROM THE MIDDLE AGES TO THE PRESENT DAYS

In the article the etymology and the genesis of the concept “master” are studied. Status of master’s degree in the system of modern professional continuous education is analyzed. The author examines the origin and the semantic meaning of the concept “Master”. The development of Magistracy in Ukraine during the ancient (XVII – XIX centuries) and modern (the end of XX – beginning of XXI century) periods is analyzed. The legal framework of higher education in Ukraine is considered, the place of Master’s degree in the higher education system of Ukraine is defined.

Keywords: master, magistracy, university, legal framework of higher education.

Постановка проблеми. Походження концепту “Магістр” є важливою складовою у процесі дослідження виникнення та формування магістратури. Її не можна оминати, прагнучи достовірного висвітлення історії університетської освіти. Тому метою нашого дослідження є висвітлення етимології та дослідження генези поняття для усвідомлення статусу магістра в сучасній системі неперервної професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Переглянемо усталені пояснення походження та змістового значення концепту “Магістр”, які змінювалися з часом. Поняття “Магістр” вважають похідним від латинського слова *magister* (“мастер, хазяїн”), або від *magnus* (“великий”, “крупний”). В давні часи у Візантії магістром називали високий придворний титул, в Західній Європі середніх віків – голову католицького духовно-лицарського ордена і в середньовічній школі – викладача “семи

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГІСТРАТУРИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

вільних наук”, пізніше – ступінь випускника філософського факультету [13]. У середині XI століття магістрами, також, називали інтелектуалів, що викладали методи мислення, а також фахівців певної, вузької сфери знання в середньовічних університетах [2].

Перші університети з’явилися в кінці XII – початку XIII ст. Слово “університет”, утворене від латинського *universities* “цілісність”, “сукупність”, означало корпорацію педагогів і студентів. Середньовічний університет включав в себе наступні факультети: юридичний, медичний, богословський, філософський. Однак навчання починалося з особливого, підготовчого, факультету, де викладалися знамениті “сім вільних мистецтв”. А оскільки по латині мистецтва – “*artes*” то факультет називався артистичним. Викладання йшло на латині [2].

Навчальна програма в середньовічних університетах зазвичай розписувалася на цілий рік. Семестри вперше з’явилися в Німеччині наприкінці XV ст. Щоправда, умовно існували два навчальних періоди: великий – від середини вересня – жовтня до Великодня і малий – від великодніх канікул до середини липня.

Навчальних курсів як таких не існувало. Студенти слухали не курс, а певну книгу. Лекції поділялися на ординарні (важливі, обов’язкові) та екстраординарні (додаткові). Перші читалися вранці, коли голова у молоді працює краще, другі – після обіду й на свята. Обстановка на ординарних лекціях була суворою, наче на месі: заборонялося переривати лекцію запитаннями, лектор мав носити формене вбрання [11, 49 – 50].

Слово “лекція” означає читання. Середньовічний професор дійсно читав книжку, часом перериваючи лекцію поясненнями. Тисячі людей стікалися в міста, куди приїжджав відомий вчений, професор. Власне кажучи, так і утворилися університети. У невеликому містечку Болоньї, де на рубежі XI– XII ст. з’явився знавець римського права Ірнерій, виникла школа юридичних знань, що перетворилася в Болонський університет. Так само інше італійське місто, Салерно, прославилася як головний університетський центр медичної науки. Паризький університет, заснований в XII ст., був визнаний основним центром богослов’я [2].

Однією з привілеїв середньовічних університетів було право присвоювати вчені ступені. Ступінь бакалавра в середньовічних університетах присвоювала корпорація магістрів, а ступінь ліценціата (після факультетських іспитів) надавали канцлери або єпископи. До кандидата, що бажав отримати ступінь магістра, висувалася

вимога мати повну уяву “о преподаваемой науке в целом, ее составе так, чтобы он был в состоянии сообщить в порядке свои сведения другим или приложить их к употреблению”. Особа, що бажала отримати ступінь доктора, повинна була володіти глибокими знаннями у галузі наук, з яких вона здобувала ступінь. Положенням передбачалося три категорії наук (відповідно до кількості тодішніх факультетів) – філософські, медичні та юридичні. З кожної категорії призначалися публічні іспити у присутності усіх членів факультету. Вищий ступінь присвоювали лише тому, хто мав попередній. Були визначені і можливі терміни набуття вченого ступеня. Дійсний студент допускався до кандидатського іспиту лише через рік, кандидат до магістерського – через два, магістр до “докторського” іспиту – через три роки [13].

Присудження магістерського ступеня було цілим ритуалом. В Оксфордському університеті для цього необхідно було заплатити кілька внесків, прийняти присягу про те, що ти прослухав весь курс лекцій повністю, потім магістр-учитель разом з претендентом йшов до представника світської влади і просив у нього дозволу на присудження цього наукового ступеня. Зрештою, кандидата чекало останнє випробування: церемонія прийому в магістри. Ця церемонія складалася з двох частин. Першою частиною був диспут, де кандидат повинен був формулювати заперечення на будь-яке питання магістра-вчителя. Друга частина церемонії зазвичай проходила на наступний день. Кандидату видавалися регалії, а сам він читав коротку інаугураційну лекцію, а потім, головуючи на диспуті, формулював питання, заперечення і сам підводив підсумок обговорення, тим самим як би вперше виконуючи магістерські обов’язки. Після цього він – повноправний член факультету мистецтв.

Основою для диспутів стали, так звані, питання для обговорення (*quaestio disputata*). Тезу диспуту вибирав магістр. Заперечення висував або він сам, або його студенти, в тому числі і ті, хто випадково забрів на диспут. Бакалавр потрібними аргументами підтримував тезу і відповідав на запитання. Магістр міг у будь-який момент спору перервати його, особисто уклавши власним словом, але міг і повернутися даного тезису коли-небудь іншим разом, не підтримуючи, а спростовуючи своє ж теза. Він міг бути також і захисником, і опровергачем, і глядачем. Річне число диспутів обмовлялося, а календар диспутицій повинен був дотримуватися неухильно точно. Кожен магістр мав свій день для диспуту [10].

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГІСТРАТУРИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

В інших університетах були свої традиції, зокрема й щодо форми мантії. Традиційною для випускників британських університетів була чорна вовняна чи з подібної тканини мантія, що не досягала 12 дюймів до Підлоги, з прямими рукавами, шапочка з такого ж матеріалу і капюшон [13].

В Росії, як і в інших країнах, величання викладачів звертаннями на кшталт “магістр”, “доктор”, “професор” увійшло в обіг раніше, ніж було офіційно визнане. Перші вчені ступені тут було узаконено 20 січня 1819 року “Положенням о производстве в ученые степени”, що проіснувало до 1884 р., коли його зміст перейшов остаточно до університетського статуту. Положення передбачало вчені ступені дійсного студента, магістра та доктора. Дійсним студентом вважався той, хто закінчив повний курс свого факультету і отримав атестат. Студент, що представив при цьому наукову роботу і склав кандидатський іспит без захисту дисертацій, отримував ступінь кандидата [13].

У контексті нашого дослідження ми проаналізували розвиток магістратури в Україні протягом періодів, які ми визначаємо як давній (XVII – XIX ст.) і сучасний (кінець XX – початок XXI ст.).

Перша модель вітчизняної педагогічної підготовки магістрів належить Львівському університету (1661 р.), де діяло два відділення – філософське і теологічне. Навчання проводилося за програмами єзуїтських шкіл і завершувалося отриманням наукових ступенів – ліценціата, бакалавра, магістра, доктора наук. Випускники Львівського університету викладали в європейських і російських університетах. У Львівському університеті (середина XVIII – середина XIX століття) починає формуватися українська науково-педагогічна школа. Проте, модель університетської педагогічної освіти, що сформувалася у Львівському університеті (середина XVII – початок XIX ст.), включала лише деякі аспекти навчання магістрантів педагогічній професії [1].

В Києво-Могилянській академії наставники старших класів з поезики, риторики, філософії та теологи мали титул професора, решту викладачів називали вчителями, а запрошених світських осіб – магістрами.

Києво-Могилянська академія (1700) була першим вищим навчальним закладом, що відповідав запитам і потребам духовного життя саме українського народу в період радикальних світоглядних і суспільно-політичних змін, народно-визвольної боротьби, формування

національної церкви і держави. Велику підтримку Братська школа отримала від гетьмана Війська Запорізького Петра Конашевича-Сагайдачного. Він був не лише талановитим полководцем, але й мудрим політиком, добре розумів значення національної освіти й виховання. У 1620 р. гетьман Сагайдачний вступає до Київського братства “зі всім Війском”. Таким чином, братство й школа отримують могутній захист, а козацтво стає силою, що підтримує загальнонародні інтереси, зокрема конче необхідну для становлення української державності науку і освіту. Окрім того, як член братства й опікун Києво-Братського училищного монастиря Сагайдачний підтримував їх матеріально. А помираючи в Києві від ран, заподіяних йому в Хотинській битві, Сагайдачний майже все майно й гроші заповів Київській, а також Львівській і Луцькій школам “на науку і виховання “бакалаврів” учених... дітям християнським... за чим би наука тривати могла вічної і потомні часи” [12, 64 – 65].

Для України, як і для більшості пострадянських країн, характерним є поєднання академічних (освітніх) і професійних кваліфікацій – професійна вища освіта. Її здобуття підтверджується дипломом, який є одночасно сертифікатом і ліцензією. Ступеневість вищої освіти може бути реалізована як через неперервну програму підготовки, так і диференційовано, відповідно до структури ступеневості.

Нова історія магістратури – сучасний період – розпочинається в незалежній Україні, коли у вищих навчальних закладах розпочинають запроваджувати ступеневу освіту. В процесі дослідження ми визначили основні етапи формування нормативної бази магістратури в Україні. *Перший етап* (1991 – 1997 рр.) – етап визначення стратегічних завдань щодо запровадження ступеневої освіти; *другий етап* (1998 – 2006 рр.) – закріплення нормативів щодо переліку спеціальностей, визначення напрямів підготовки фахівців із вищою освітою, запровадження державних стандартів підготовки магістрів (ОКХ, ОПП), стандартизація базової вищої освіти; *третій етап* (2006 – 2013) – етап модернізації ступеневої освіти; розробки галузевих стандартів для більшості напрямів підготовки фахівців у вищих навчальних закладах [9, 26 – 27].

Розглянемо особливості розвитку поняття “магістр” у досліджувані періоди крізь призму нормативно-правової бази вищої освіти.

Законом “Про освіту” (червень 1991 р.) в Україні було запроваджено ступеневу систему

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГІСТРАТУРИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

підготовки фахівців. Відповідно до статті 30 Закону визначено освітні рівні (початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; базова вища освіта; повна вища освіта) і освітньо-кваліфікаційні рівні: кваліфікований робітник; молодший спеціаліст; бакалавр; спеціаліст; магістр.

Постановою Кабінету Міністрів України № 507 (1997) визначено перелік 72 напрямів та спеціальностей (понад 500), за якими здійснювалася підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями. Спеціальності переліку, які характеризуються високим ступенем збігу громадських об'єктів діяльності, об'єднані у групи – галузі освіти. Це: освіта; культура та мистецтво; гуманітарні науки; соціальні науки; економіка, комерція та підприємництво; право; природничі науки; математика та інформатика; інженерія; транспорт; медицина; архітектура; сільське господарство, лісівництво та рибальство; військові науки; державне управління; національна безпека; специфічні категорії [8].

Визначено, що “Магістр” – це освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань та обов'язків (робіт) інноваційного характеру певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності [4].

Згідно з вищезазначеною Постановою освітньо-кваліфікаційний рівень магістра, менеджера освіти можна здобути, обравши напрям підготовки 1801 “Специфічні категорії”, спеціальність 8.18010018 “Управління навчальним закладом (за типом)”.

У Законі України “Про вищу освіту” (2002) визначена державна політика, спрямована на врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної підготовки громадян України. Видається доцільним виділити принципи, на яких вона ґрунтується: доступності та конкурсності здобуття вищої освіти кожним громадянином України; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні й розвитку досягнень та традицій української вищої школи; наступності процесу здобуття вищої освіти; прозорості при формуванні структури та обсягів освітньої та професійної підготовки фахівців [5].

Реформування професійної педагогічної освіти відбувається на засадах демократизації освітнього

простору, децентралізації управління освітою, автономності навчальних закладів, переходу від педагогіки репресивної до педагогіки партнерства і співпраці; варіативності освіти, що створює умови для вільного вибору навчального закладу, форм і методів навчання, навчальних планів, програм, спеціалізацій тощо; інтеграції різних типів навчальних закладів; глобалізації та інтернаціоналізації освіти через адаптацію національної системи до світових освітніх систем тощо [3, 9 – 25].

У Національній доктрині розвитку освіти (2002) актуальним завданням динаміки освіти є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом всього життя для всіх громадян. Безперервність освіти реалізується шляхом забезпечення зв'язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою, наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян для можливого переходу на наступні ступені [7].

У проекті нового Закону “Про вищу освіту” (2008) зазначено, що освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр” може здобуватися на основі освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста [4].

23 листопада 2011 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову “Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України” з урахуванням зауважень і рекомендацій, наданих експертами Ради Європи та Європейського фонду освіти. Даний стандарт покликаний стати основою для розробки і модернізації цілої низки документів, що визначають розвиток і якість української освіти відповідно до вимог сучасної економіки та європейських стандартів із забезпечення якості, а також має забезпечити можливість реалізації системних реформ у суспільстві [6].

Національна рамка кваліфікацій – системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів. Вона призначена для використання органами виконавчої влади, установами та організаціями, що реалізують державну політику у сфері освіти, зайнятості та соціально-трудових відносин, навчальними закладами, роботодавцями, іншими юридичними і фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій [6].

Національна рамка кваліфікацій впроваджується з метою уведення європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти з урахуванням вимог ринку праці до

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МАГІСТРАТУРИ: ВІД СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

компетентностей фахівців; забезпечення гармонізації норм законодавства у сфері освіти та соціально-трудова відносин; сприяння національному і міжнародному визнанню кваліфікацій, здобутих в Україні; налагодження ефективної взаємодії сфери освітніх послуг та ринку праці.

Відповідно до Національної рамки кваліфікацій освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр” відповідає 8 рівню. Цей рівень описано у здобутих знаннях, сформованих вміннях і компетенціях, комунікації, автономності та відповідності. Відповідно до Національної рамки кваліфікацій, освітньо-кваліфікаційний рівень магістра передбачає набуття найбільш передових концептуальних та методологічних знань в галузі науково-дослідної та/або професійної діяльності і на межі предметних галузей; концептуальних професійних знань, критичне їхнє осмислення, оволодіння професійними вміннями та методиками, здатність до ефективної комунікації, вміння ухвалювати рішення і відповідати за них, здатність до подальшого професійного та особистісного розвитку [6].

Висновки. Отже, за роки незалежності, відповідно до Конституції України, визначено пріоритети розвитку освіти, створено відповідну правову базу, здійснюється практичне реформування галузі згідно з Державною національною програмою “Освіта” (Україна XXI століття). Модернізація системи освіти України відбувається цілеспрямовано та послідовно, відповідно до Болонського процесу, завдяки чому утверджуються єдині критерії та стандарти у національних освітніх системах Європи.

1. Вітвицька С.С. Системно-історичний аналіз етапів становлення магістратури в Україні та Росії. – Електронний ресурс. – Назва з екрану. – Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/7606/97/>

2. Григорьева И.Л. Школы и университеты в средние века и в эпоху Возрождения [Электронный ресурс] / И.Л. Григорьева, Н.В. Салоников. – Режим доступа: <http://www.istoriya.ru/forum/?showtopic=391/>.

3. Концепція педагогічної освіти // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 1999. – № 8. – С. 9 – 25.

4. Про вищу освіту: Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III // Голос України. – 2002. – № 43 (2794) (5 бер.). – С. 10 – 15.

5. Про вищу освіту: Закон України, ред. від 05.12.2012 № 2984-14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page/>.

6. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України: Постанова КМ України від 23 листоп. 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP111341.html.

7. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002/>.

8. Про перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.1997 р. № 507 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/507-97-n/>.

9. Ромашенко В.С. Формування інформаційно-комунікаційної компетенції бакалаврів філології: дис. ... канд. пед. наук / В.С. Ромашенко. – Київ, 2014. – 341 с.

10. Средневековый университет. – Електронний ресурс. – Назва з екрану. – Режим доступу: <http://allrelax.narod.ru/>

11. Стеценко Т. Історія класичної зарубіжної педагогіки. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2002. – С. 49 – 50.

12. Хижняк З.І. Києво-Могилянська академія: іст. нарис / З.І. Хижняк. – К.: Либідь, 1994. – 124 с.

13. Яблонський В. Наукова організація педагогічного процесу до історії наукових ступенів та вчених звань / В. Яблонський // Освіта і упр. – 2007. – Т. 10 (3 – 4). – Режим доступу: http://library.uipa.edu.ua/library/BD/V_o_l_o_n_P_r_o_z/_3_Stati_iz_periodicheskikh_i_prodogaugshiesia_izdaniy/osv_i_upr_do_ist_nauk.htm%20

Стаття надійшла до редакції 18.02.2016

“Ніщо не буде сильним, якщо не вважає себе німічним”.

Аврелій Августин
християнський теолог і церковний діяч

